

Leren van eigen praktijkonderzoek

Praktijkonderzoek door docenten is in opkomst. Welke valkuilen komen zij daarbij tegen en wat valt daarvan te leren?

Veel docenten zijn niet meer zozeer uitvoerders van een door anderen bedacht en ontwikkeld curriculum, maar onderzoeken hun eigen onderwijspraktijk en zijn er medeontwikkelaars van. Die veranderende beroepsopvatting is internationaal een trend en dat zien we ook in Nederlandse lerarenopleidingen waar docenten in opleiding ook leren om praktijkonderzoek te doen. Hierbij wordt op twee manieren van onderzoek gebruik gemaakt. Enerzijds gaat het om het benutten van gegevens uit eerder onderzoek in de eigen onderwijspraktijk. Anderzijds doen leraren zelf onderzoek in de onderwijspraktijk van henzelf en/of van anderen.

Onvrede over nut

Bij praktijkonderzoek staat een probleem in de eigen onderwijspraktijk centraal. Het onderzoek is erop gericht dit probleem verder uit te pluizen: "Wat is er precies aan de hand?" Bij een specifieke vorm van praktijkonderzoek, namelijk ontwerponderzoek, wordt er vervolgens een ontwerp gemaakt, een interventie gepleegd om het probleem op te lossen en dan de effectiviteit van deze oplossing onderzocht. Zo kan onderzoek een bijdrage leveren aan onderwijsverbetering of ontwikkeling. In eerste instantie is die verbetering gericht

op de eigen praktijk en ontwikkelen docenten zich professioneel door onderzoek te doen. In tweede instantie kan deze verbetering gericht zijn op de afdeling of sectie waarbinnen de docent werkzaam is of zelfs de gehele school. Of, indien de resultaten ook gedeeld worden met andere scholen, zelfs op meerdere scholen. Beide benaderingen vloeien mede voort uit onvrede over nut en noodzaak van wetenschappelijk onderzoek voor de onderwijspraktijk.

Onderzoeksplan

De Hogeschool van Amsterdam is een van de lerarenopleidingen waar docenten in opleiding leren onderzoek doen. In dit artikel bespreken we welke valkuilen master-studenten tegenkomen aan het begin van hun onderzoek. Zij werken dan al als tweedegraads docent. Zij maken eerst een onderzoeksplan en krijgen daarbij ondersteuning vanuit de opleiding in workshops en door individuele begeleiding. Ze leveren hun conceptonderzoeksplannen in bij hun hogeschooldocent. Door deze concepten te analyseren en dit met de docenten te bespreken is, maakt de hogeschooldocent de valkuilen helder.

Analyse

Een veel voorkomende valkuil is dat de oplossing al is bedacht voor de analyse van het probleem. Een van de oorzaken is dat docenten geneigd zijn te denken in oplossingen en snel te handelen. In de dagelijkse lespraktijk komt dat goed van pas. In fracties van seconden analyseren docenten het probleem en gaan ze, al dan niet bewust, na welke oplossing geschikt is. Het kan echter verstandiger zijn enige afstand te nemen van het probleem. Door eerst goed in kaart te brengen wat er speelt, kan vervolgens een onderbouwde keuze gemaakt worden voor mogelijke oplossingen. Bij zowel deze 'diagnose', het analyseren van het probleem als het bedenken van de oplossingen, kunnen docenten gebruik maken van elders opgedane ervaringen en literatuur. Wat is er al bekend over deze problematiek en welke oplossingen zijn al uitgetoet? Wat betekent dat voor ons probleem en onze mogelijke oplossing?

Bij een probleemanalyse horen de vragen;

- wat is het probleem?
- voor wie is het een probleem (de leerling, docent of schoolleiding)?
- waarom is het een probleem?
- hoe vaak, waar en wanneer doet het probleem zich voor?

Onderbuik

Veel van de problemen die docenten noemen, komen voort uit een gezond onderbuikgevoel:

Veel problemen die docenten noemen, komen voort uit een gezond onderbuikgevoel

“we hebben een probleem en we weten eigenlijk ook al waar het door veroorzaakt wordt”. Ook hier verhelderen een aantal vragen wat er echt aan de hand is en wordt het eigen mentale model helder;

- welke gegevens heb ik verzameld om dit antwoord te kunnen geven?
- waar heb ik ‘harde’ informatie over en wat is mijn eigen aanname?
- welke ‘bewijzen’ heb ik voor de typering van mijn probleem?
- wat zie ik gebeuren, wat weet ik en wat vind ik daarvan?
- hoe kijken mijn collega’s daar tegenaan en waar baseren zij hun beelden of veronderstellingen op?
- Docenten kunnen ook oefenen in het zogenaamde ‘tegendenken’: waarom zou deze oplossing juist niet werken, stel dat onze veronderstelling niet klopt?

Verwondering

“Elk probleem dat je oplost, heb je zelf geschapen”; is een uitspraak van Freck de Jonge. Dat geldt ook voor het benoemen van problemen in de klas of school. Het eigen referentiekader bepaalt immers of we iets als een probleem beschouwen. De manier waarop we naar het probleem kijken wordt gekleurd door onze eigen ideeën, ervaringen en overtuigingen of opvattingen. Het maken van een mindmap of woordenweb kan helpen om in kaart te brengen hoe de docent tegen het probleem aankijkt. Het maakt helder welke veronderstellingen hij daarbij hanteert. Door dit te bespreken met collega’s, krijgt hij nog beter zicht op de eigen veronderstellingen en redeneringen. Ook het opschrijven van de eigen redeneringen vanuit het perspectief van de lezer kan de

eigen aannames verhelderen. Door met elkaar van gedachten te wisselen, kunnen docenten ook nieuwe perspectieven op het probleem vinden. De confrontatie met een andere kijk op het probleem kan een docent op een andere manier naar zijn eigen werkelijkheid met verwondering leren kijken.

Weten dat bovenstaande valkuilen bestaan zal niet betekenen dat docenten als zij onderzoek doen er niet in zullen vallen. Onderzoek leren doen gaat immers ook met vallen en opstaan. Zicht hebben op deze valkuilen helpt wel om tijdens het opzetten van het onderzoek scherp te blijven op het eigen leerproces.

Loes van Wessum (l.van.wessum@hva.nl) en Wietske Miedema (w.g.miedema@hva.nl) zijn werkzaam als programmaleider onderwijsonderzoek en docent aan verschillende masteropleidingen van de Hogeschool van Amsterdam. Meer informatie: www.lerenvandocenten.nl; www.lectoren.nl